

in het boven-
boek dit boek,
vertaling. In
de tuin der
van Marie
en behandeld
shiedenis, die
eling der ge-
verste con-

st, de vrouw
Heilau. Als
erwend, zeer
uwend geko-
zorgen: een
eding belast.
d onmogelijk,
er zoo eens
de kinderen
hun zin te
rboten heeft,
ze allerlei te-
voedster, die
angen wordt.
laaf ze die
ch te wijden
treizen, inge-
dls houdt ze,
lezingen in
idje over de
kinderen.

ijke vergroei-
is een onbe-
bewondert,
en trouwens
blijven na-
cinderen. Die
en door niet
het doch-
bij moeder,
d zonder ant-
elegd als be-
aan de moe-
mblik merkt,
aat en meer
weeden zoon
eshetningen
geven, hem
de Riviera en
en. 't Gevolg
ovendien een
mut en leeg-

er sterft plot-
opend, blijkt,
beziener en
seft gemaakt,
riek beheeren
d verkoopen
avontuur ge-
eeder) en als
kingen hoort,
is het eind
r opvoedkun-

en zij trekt
r, die geheel
alles elkaar
aar de oogen
r schuld aan
r pas gevoelt
heeft gedacht
taamheid" is

op ieder de
i zijn lichaam
is heeft deze
rgegeven:
nach verholten
den;
ngeval,
schikken sal."

de verschil-
ruchten van
schen tijd in
wil ik hier
roeve van
yt, die in
et begin van
et licht zag,
van den ge-
Deze was als
tegenstander
in 1612 een
ook in ons
rgsche hoog-
den schrijver
emd, die den
boek Tilenus
gevolg had
afgezet. Toen
de Dordtsche
en, op hunne
s van Dordt
ich geroepen
een Adver-
ng, die on-

gekomen. En dan verandert ze van levensgedrag
en geeft ze zich aan de kinderen.

Men ziet het, hier is precies het thema be-
handeld, dat ik boven aangaf in de vraag: wat
bekeent voor het moderne meisje het moeder-
schap. Zoals in den regel in de boeken van Marie
Diers wordt de vraag geheel van de negatieve zijde
belicht, wordt hier geteekend de ruïne der totale
mislukking. In het slot echter komt de morali-
seerende bedoeling naar voren. Dat Andrea zelf
tot het inzicht geraakt, zij het laat, dat ze in de
opvoeding van haar kinderen geheel heeft gefaald,
moet den lezer tot de overtuiging brengen, zoo
hij ten minste die overtuiging niet reeds lang was
toegedaan, dat inderdaad deze moderne moeder
in haar taak en roeping volkomen te kort geschoten
is. En dus is de strekking van dezen roman wel,
te doen zien de funeste gevolgen van een mis-
grijpen ten gevolge van modern levensinzicht.

Intusschen, bij alle waardeering voor deze goede
bedoeling, zulk een behandeling van de quaestie
voert toch niet tot de gewenschte oplossing. Niet
alleen gaat de kracht der moralisatie in de be-
werking van het gebeuren tot een verhaal m.i. ge-
heel verloren, maar ook zijn de effecten, die tot
de doelstelling voeren moeten, van dien aard, dat
ze ongewenschte leesstof vormen. We komen wel
voor de ruïne te staan en zien geheel het proces
der verworping groeien, maar de positieve kracht,
die de Schrijfster ongetwijfeld in haar verhaal heeft
willen leggen, mist haar invloed, kan zich boven
den neerslag van het negatieve niet verheffen.

Op zichzelf dus wel een boek, dat in de lijn
der moderne romankunst ligt, is het toch niet
een roman, die ons verder brengt, dichter bij de
oplossing. En het vele ongewenschte van den in-
houd wordt door de goede strekking niet wegge-
nomen.

C. T.

HET BOEK VAN DE WEEK.

In de „Vaderlandsche Letteroefeningen" heeft
Van Harderwijk eens tot Tollens gezegd:

Speel voort, zoo zal uw citersnaar
Den wildzangtoon van andren smoren.

De man, die aan deze regelen mij pas herinnerd
heeft, is Gerard Brom.

Hij herinnert er aan in zijn tweede boek:
„Romantiek en Katholicisme in Nederland", welk
werk, fraai uitgevoerd, is uitgegeven door J. B.
Wolters' Uitg. Mij., Groningen, Den Haag.

Wie dit boek heeft gelezen, zal zoo bij zichzelf
zeggen, dat men deze Van Harderwijk-sche vaerzen
evenmin bij wijze van noodzakelijke herinnering
en opwekkende vermaning boven het ledikant van
den heer Brom behoeft te plaatsen, als een ge-
calligrafeerde spreuk, die daar zoo zegt: „alle
wegen leiden naar Rome". De auteur heeft die
instigatie niet nodig.

Ik zeg dit niet van den persoon Gerard Brom,
alsof die met zijn citersnaar wildzangtonen van
anderen zou willen smoren; wel neen. Ik heb hier
het oog op den man van de Roomsche kerk,
die haar apologet is en veel meer dan dat. En
zoo oneerbaar als de waarheid voor profes-
sor Gerard Brom zou zijn, als ik het Van-Har-
derwijk-isme op zijn persoonlijk leven zou
moeten doen slaan, zoozeer eert zij hem, nu we
in hem den dienaar van zijn eigen kerk mogen
zien. Komt, een eeresalut zij er, voor ieder, die
nog den moed heeft, hardop te zeggen, dat hij

middelrijk door Uytendogaert voor Hollandsche
lezers werd bewerkt, en vervolgens in een beknopt
vlogschrift, dat in 1623 eveneens in het Hollandsch
werd overgebracht, onder den titel *De leere der
Synode van Dordrecht* ende Alex gesteld op de proeve van de practyque.
Tilenus velde daarin o.a. dit liefelijk oordeel over
de Dordtsche leerregels, dat zij den menschen of
„een Epicurus-oorcussen" boden, „om in vleesche-
like sorgeloosheit te slapen", of „een strop van
wanhoop, om sich daarmede te verhangen met
Judas".

Grooten lust om op zulk geschrijf in te gaan,
gevoelde Voetius niet, maar op aandrang van vele
vrienden en uit overweging dat Tilenus' naam al-
tijd nog gezag had, zette hij er zich toe om het
te weerleggen. De vrucht van dezen arbeid was
het bovengenoemde boek. Hij had de stof in drie
afdeelingen verdeeld: de eerste bevatte algemeen
opmerkingen, de tweede toonde in het algemeen
aan, dat juist de leer der Remonstranten in de
praktijk onnut en daarentegen die der Gerefor-
meerden rijk aan troost is, en in de derde en
meest uitvoerige werden de argumenten van Tile-
nus stuk voor stuk besproken en weerlegd. Het
niet te omvangrijke boek — het telde in kwarto
ongeveer 250 bladzijden —, dat een der weinige
geschriften is, die Voetius in zijne moedertaal heeft
geschreven, vond wel lezers. In 1656 verscheen
te Utrecht een tweede druk, en ook in de ach-
tiende eeuw werd het niet vergeten. De bekende
Theodorus van der Groe schreef in 1750 eene
voorrede voor eene Rotterdamsche uitgave, en
dertien jaren later drongen „vele Godvruchtigen in

van zijn kerk ontzaglijk veel hebben moet. Er
is dezer dagen door professor Fabius herinnerd
aan zijn welhaast, vóór hij het in een kerkbode
schreef, onder de lieden van hoogere regionen ge-
vleugeld woord, dat de gereformeerde kerk die
van Adam zoude zijn, stel, hij konde terugkeeren.
Deze opvatting heeft aan eenen schrijver de betui-
ging ontlokt, dat zij hem voorkwam, het accent
te veel te leggen op de gereformeerde kerk, en
zulk ten nadeele van de algemeene, christelijke
kerk. Maar ik meen, dat het christendom van heel
wat relativisten en van heel wat „verdraagzaam-
heid", die — om maar weer met Brom te spre-
ken (I, 91) — vaak „een zachter naam voor on-
verschilligheid" is, zou verlost worden, indien
ieder, die het woord „kerk" nog zich herinnert
als afgeleid van „kurios", (den verhoogden Chris-
tus, den oppersten Machthebber), nimmer in zijn
kerk zou willen rusten, eer hij had geworfeld
om de zekerheid, dat zij in rechte lijn van Adam
afstamt. De heer Brom zal het van de zijne zeg-
gen, zijnde Roomsch; en omdat hij als Roomsche
redeneert uit het begrip van de successie der
heilige personen, zal hij professor Fabius, die
redeneert uit de successie (in historischen vorm)
der (organisch voortschrijdende) openbaring, tegen-
over zich vinden en houden. Maar men kan aan
ijverders voor eigen kerk, schoon men zich niet
aan hun conclusies conformeren kan, insooverre
behagen hebben, als hun praemisse juist is: dat
men zijn eigen kerk, mits zij zuiver gezien wordt,
nooit verheerlijken kan ten koste van de alge-
meene christelijke, omdat men met haar geen oogen-
blik in vrede leven mag, tenzij het geloof er is,
dat zij aan den wil van den Kurios naar den
ijver des Geestes zoekt conform te zijn. Slechts
wie zijn kerk kan liefhebben in de stille over-
tuiging, dat zij ook met een seculair wezen zou
mogen tevreden zijn, kan bewust volhouden,
dat haar verheerlijking als Adamietisch de alge-
meene (katholieke) kerk schandte. De Kurios, Chris-
tus, heeft niet een stuk van de wereld, doch de
wereld; en „kerk" mag zich slechts noemen, wat
geloof in zijn eigen katholiek bestand. Daarom is
de ijver van heer Brom ons lief. Hadden wij ook
een Brom, we zouden als gereformeerden veel
kunnen leeren, en (wie weet) hier en daar een
kerknieuwardacteur, die zijn rubriek tot een bont
geheel van „kerkbode"-fragmenten ten dienste van
seculair christendom laat omvormen, al schrijft
hij ook in grrroote dagbladen, tot voorzichtig-
heid in het oordeel kunnen manen.

Want wie den heer Brom leest, begrijpt, dat
stuiversbladen (de meeste worden daurder be-
taald) niet de aangewezen organen zijn voor de
kritiek op het roomsch-katholicisme. Dat is zijn
kerkofferande gewoest, van den heer Brom, wel
te verstaan.

We willen gaarne erkennen, dat de heer Gerard
Brom zijn offeranden bereidt uit duurzame ingre-
dienten, dan vele van zijn kerkgenooten plegen
te doen. Hij zal protesteeren tegen wat ik zooeven
zeide, dat hij redeneert uit het standpunt van de
successie der personen; en hij zal aanstonds zeg-
gen, wijzende op dit grootsch opgezette boek: ziet
ge niet, hoe ik juist naar den geest der tijden
zoek, en niet rusten wil, eer ik ook in het voort-
bestaan van Rome den waarachtigen samenhang
van de bloei- of herstel-perioden van het geeste-
lijk leven heb aangewezen? De auteur zou gelijk
moeten krijgen; het feit is niet te loochenen.

Boeken als dit dienen „den vooruitgang van het

Vriesland", die een tegengif zochten tegen de in
die dagen in zwang komende moraalprediking, er
bij den stadsdrukker van Leeuwarden, Pieter Kou-
mans, op aan, dat hij een nieuwen druk zou ter
perse leggen. Deze gaf daaraan gehoor, liet het
boekje overbrengen in de taal en spelling van
dien tijd, voorzag het met eenige toelichtende aan-
merkingen van een „ervaeren man", en wendde
zich vervolgens tot Alexander Comrie, den zoo
zeer gezeinen predikant van Woubrugge, met het
verzoek er eene voorrede aan toe te voegen. Na
eenige aarzeling verklaarde Comrie zich daartoe
bereid: het was het laatste stuk, dat hij voor
de pers heeft bewerkt. Op den titel dezer uitgave
van de Proeve prijken nu samen de namen van
Voetius en Comrie, als van twee wakkere strijders
voor de waarheid, die bij het Gereformeerde volk
in ons vaderland in eere zullen blijven.

Was Voetius te Heusden geliefd en geacht, wat
ook hiernit bleek, dat de magistraat hem voor
de opdracht van het zooeven besproken boekje
vereerde met een geschenk van zestien ponden
Vlaamsch of zes en negentig gulden, — toch sloeg
eindelijk de ure, waarin hij zijne gemeente zou
vaarwel zeggen om een anderen werkkring te aan-
vaarden. De vroedschap van Utrecht benoemde
hem den 9den Juni 1634 tot hoogleeraar in de
theologie en de Oostersche talen aan de straks
te openen Illustre School. Drie dagen later tee-
kende Voetius de overeenkomst, waarbij hem een
honorarium van twaalfhonderd gulden met inbe-

Roomsch-Katholicisme in Nederland" tienmaal ster-
ker, dan de meeste verschijnselen in de roomsche
propaganda, waarover David de Kok in zijn onder-
dezen titel bij Hollandia te Baarn gegeven bro-
chure geschreven heeft. En de heer Brom weet
dat zeer goed. Hoop doet hem leven; het laatste
wat hij uitsprekt, is de verwachting (al neemt
ze den vorm aan van een verzuchting) dat „de-
zelfde Mis, die vroeger van de Kerk afstootte,
weer tot de Kerk" begint „aan te trekken". En
met deze finale harmonieert wonderwel de Ouver-
ture van het werk:

Dit boek brengt de boodschap van een verrijzenis.
Herleven zien we hier de liefde voor de middeleeuwen
en dus min of meer voor de Moederkerk. Want omdat
de middeleeuwse geest met het Katholicisme werd
vereenzelvigd, kon het een niet gezocht worden son-
der toenadering tot het ander. Deze geleidelijke assi-
milatie van de overlevering vormt een stuk geschie-
denis van de romantiek en lovert tegelijk een beeld
van de culturele bewustwording bij de Katholieken,
namelijk het passief bedrijf van hun emancipatie. Ande-
ren hebben immers het oudste verleden voor ons
volk ontdekt, anderen hun de verloren rechtsbrieven
thuis bezorgd. Nu is 't een werk van dankbaarheid,
wanneer een Katholiek deze weldaden in herinne-
ring komt brengen.

* * *

Het onderwerp, dat hier behandeld wordt, is
overigens belangrijk genoeg. „Het geestesleven",
zoo lezen we terecht, „verdient altijd belangstel-
ling, al wordt enkel een onderstroom beschreven.
Juist omdat zo'n stroming zelden aan de opper-
vlakte doordrong, is een bepaald onderzoek ge-
boden, want wie zijn verborgen loop langs aller-
lei aderen geduldig nagaat, benadert een van die
geheimzinnige, grotendeels onbewuste werkingen,
waaruit elke beweging in de geschiedenis ont-
staat".

Wie zal ontkennen, dat voor een roomsche de
romantiek een aanlokkelijk onderwerp moet zijn,
en dat een roomsche, die de „bekeering van
Nederland" een weldadigheid acht, juist in
Nederland de werking van de romantiek in
de harten allereerst zal willen naspeuren, als hij
er het geduld voor heeft, dat wil hier zeggen: de
liefde? De romantiek is immers die geestelijke
stroming, die vooral in Duitschland, vele harten
weer bewogen heeft om van de brutaliteiten (naar
buiten en binnen) der Aufklärungsmenschen zich
af te keeren tot den levenden mensch, die meer
wilde hebben dan zijn koele rede. Had de Auf-
klärung („verlichting") de rede van den mensch
als souverain uitgeroepen, en hem daardoor willen
onttrekken aan het on-redelijk kruis van kerk en
dogma, de romantiek kwam terug tot het ge-
voel, al maakte zij vaak sentiment ervan, en
tot de verbeelding, al ontroofde zij dikwijls
den werkelijkheidszin, dat nuchtere calvinistisch
en godvruchtig goed, eraan. Tot de mystiek kee-
de de romantiek in allerlei vorm terug; in ons
blad is het verschijnsel in allerlei rubrieken ter
sprake gekomen, voor en na. Het spreekt vanzelf
(het woord is al sprekend), dat de romantiek naar
Rome in veel opzichten terugwees. Tegenover de
verstandsverhoerlijking van de Aufklärung stond
zij daar als eerbiedwaardige getuige van vele
eeuwen voor waarheid, gewonnen uit openbaring
en traditie. Haar mystieke vormen, haar zinne-
beelden in den eeredienst en de daarvoor gescha-
pen roerende en onroerende organen, haar stem-
mingsvolle vereering, haar handreiking aan dichter
en schilder, haar overgrote rijkdom aan motieven
voor het zachte spel van devotie en ontoering

grip van vrije woning werd toegelend, en zoo
stond het vast, dat hij Heusden zou moeten ver-
laten. Nadat in zijne plaats voorzien was door
het beroepen van Martinus Lydius, predikant van
het naburige Aalburg en tweede zoon van zijn
mede-algevaardigde ter Dordtsche Synode Baltha-
sar Lydius, kon Voetius op Woensdag den 20sten
Augustus 1634, des morgens te acht ure, in de
Catharyne-kerk zijne afscheids-predicatie houden.
Hij nam daarbij tot tekst Filipp. 1:27: „Alleenlijk
wandelt weerdelijk den evangelio Christi, opdat
't zy ick kome ende u sie, 't zy ick afwesigh ben,
ick van uwe saecken mach hooren, dat ghy staet
in éenen geest, met één ghemoeft ghesament-
lick strydende door 't ghelooft des evangeliums".
Eerst meer dan een jaar later, in de Kerstvacantie
van 1635, vond hij den tijd om deze leerrede voor
den druk gereed te maken en haar, opgedragen
aan eenige goede vrienden uit magistraat en kerke-
raad, aan zijne vroegere gemeenteleden aan te
bieden.

In den namiddag van denzelfden 20sten Augus-
tus vertrok hij met de zijnen naar Utrecht, waar
hij den volgende dag zijne inaugurele oratie hield.

Aan Heusden bleef Voetius de aangenaamste
herinneringen behouden. Vijfentwintig jaren na zijn
vertrek, in 1660, verklaarde hij nog dat, indien
iemand, hij voorzeker had ervaren, dat er uit-
zonderingen bestaan op het woord van Christus
(Luk. 4:24), dat geen profeet aangenaam is in zijn
vaderland.

JOH. C. BREEN

¹⁾ Volgens den ouden stijl, die in Utrecht tot 1700 in
gebruik is gebleven; het was dus feitelijk 30 Juni.

— het was alles welkom aan den mensch, die van den humberg der pedante redeneering zijn buik, meer dan zijn gemoed, vol had. Daarom greep hij naar de roomsche motieven; de middeleeuwen trokken weer aan; en Rome liet en laat niet na, te herinneren, dat deze Roomsche gefint en vooral meer dan gefint waren. Zoo kon men geschiedenis beoefenen en tegelijk weer het hart van Rome zonder weerzin ontdekken.

Men heeft beweerd, dat de Romantiek in Nederland niet veel veroveringen gemaakt heeft. Nederlanders hebben zich wel bezig gehouden met beschrijvingen van den samenhang tusschen het Roomscheatholicisme en de Romantiek in Duitschland, maar over het algemeen is van ingrijpende bestudeering van den invloed der romantiek in Nederland niet veel gekomen. De heer Brom heeft hier pionierswerk verricht, en met vrucht in menig opzicht.

Zoo is zijn boek van historische waarde, voor zoover het een schat van gegevens opdiept en vaak ook door de manier, waarop hij ze groepeerd. En wie bedenkt, dat ook in onzen tijd zeer veel verschijnselen zich voordoen in het geestesleven derzer dagen, die op herleving van romantische tendenzen wijzen, die kan verstaan, hoe dit boek op tijd is, om vele zoekers weer eens te herinneren, dat de Roomsche kerk op de wegen van de onrustige jagers dezer tuffende eeuw vele wegwijzers plaatst, niet zonder herinnering, dat zij de wegwijzers er gezet heeft en dat alle toeristen deze A.N.W.B.-diensten mogen honoreren, op zijn minst door een abonnement op het blad, dat tot kennismaking gelegenheid biedt.

Het werk van Brom is eerlijk bedoeld, als ik het zoo eens zeggen mag.

En een gereformeerde staat er juist daarom naar tegenover.

Immers, hij herinnert zich haast bij elk hoofdstuk, dat over de reactie tegen de dorre verstandelijkheid handelt, dat de Roomsche kerk er wel gebruik van maakt om te poseeren als de moederkerk, die den zoeten honger van mystieke zieltes voeden kan, maar dat, als het er op aankomt, het Calvinisme tegen het rationalisme veel beter wapent, dan het roomsche catholicisme, omdat de roomsche canonisatie van de traditie aan de verstandsvorheerlijking nog tamelijk ver tegemoet komt, terwijl de calvinistische terugleiding tot de openbaring, en zijn voortdurend appelleren, tegen zichzelf en zijn „verlichting“, bij de openbaring en haar theopneustie eerst met volkomen ernst tegen de Aufklärung protesteert met de daad.

En zoo is er meer. Wie uit calvinistenooogen ziet, die bemerkt al dadelijk, dat de lieden, die in staat waren den Nathan der Weise aldus te vertolken:

Wie 't Woord den besten uitleg gaf,

Dat leert eens de andre zij 't graf;

Maar die zich grondde op 't Woord, en Broeders
[van zich stiet,

Gewislijk, die begreep het niet

tegen de Roomsche winstverwerving daarom zoo gekant waren, omdat ze in het algemeen den naam „orthodox“ niet verdragen wilden. Zoodat, indien de dagen, waarover de schrijver het heeft, den zegen van een sterk Calvinisme gekend hadden, inplaats van een temerig, aan de romantiek zelf tot in de taal en de beelden toe vaak slaafsch gebonden, dominees-geprek, de menschen, die nu Rome's lof weer gingen brommen, dien van het Calvinisme zouden hebben gezongen voor niet zoo'n klein deel.

Wij zeggen dit niet, om den heer Brom te beschuldigen van valsche vernuft of van eenzijdigheid, in anderen dan gepasten en noodzakelijken zin. Integendeel. Hij heeft den dominee vaak net zoo hard er boven opgehouden als den pastoor; en vooral zijn slothoofdstakken leggen getuigenis af van een wil tot eerlijkheid, die verblijdt. Dat hij met den wil ook altijd de daad heeft, zou ik niet beweren durven; als hij het Roomsche-catholicisme met de duinen (geen menschenwerk, wel beweeglijk en zich vervormend, maar toch altijd vaster en breder zeevering blijkend) vergelijkt, tegenover het Calvinisme, dat aan de dijken herinnert (wel vast en stoer, maar toch menschenwerk, en bij een storm gebroken) dan aanvaard ik die vergelijking niet. Maar als hij b.v. herinnert, dat niet gereformeerd rigorisme aan de middeleeuwsche kunst een eind maakte, maar reeds het concilie van Trente ze in den ban deed, dan zijn we weer onder den indruk van de „onpartijdigheid“.

Deze laatste is de eer van het boek, en daardoor het gevaar, als men tenminste bedenkt, dat de lof van Rome dien van Calvijn wil voorloopen, eerder dan hem te moeten tegenspreken.

Daarom prijze men den heer Brom om zijn eerlijk, gloeiend Roomsche hart, en zoeken zelf naar werk, dat den Calvinist den dienst doen kan, dien Brom aan zijn kerkgenoot offert. De Calvinist kan den mensch der 20e eeuw, die naar de romantiek overhelt, beter helpen dan Rome.

Hij zal kunnen duidelijk maken, dat de gezonde reactie van den geest tegen de ziektekiemen van elken tijd bij eersten indruk naar Roomsche, bij diepere studie naar Calvinistische recepten doet vragen. Want de kunst van Rome heeft hij wel

niet, maar zijn stijl is grooter, omdat zijn gedachte dieper is, en meer naar de transcendentie Gods gekeerd, dan de roomsche traditie-heiliging mogelijk is. En hij heeft wel geen middeleeuwsche motieven, maar hij heeft den schoonen Mensch Jezus, dien hij scherper ontleden kan uit zijn dogma, dan Rome, dat alle gevoelige en twistende aesthetische kinderzieltjes zoethouden wil, gelijk het alle roomsche tijden (van decadentie en herleving) canoniseeren wil, ooit doen kan; bovendien mist hij den overlast van de al te drukke neven-motieven van Maria en de heiligen en heels en halve, genoemde en ongenoemde Beatrijces. De Calvinist zal tenslotte tegenover Rome's triumf: „alle wegen leiden naar Rome“ willen aantoonen, dat alle wegen afleiden van Calvijn, en dat eerst Gods overweldiging voor het door hem gegrepen woord leert bukken. Zoo zal zijn geloof den honger van de romantische ziel beter vermogen te stillen dan Rome, omdat het den moed van het tegen den tijd indruischend geloof nog verheft boven het „romantische“. Het is immers de moed van den man, die niet zijn geloof als de kroon op de edelste tendenzen van zijn tijd zal stellen, maar als dwaasheid en ergernis publiek zal uitroepen, ook tegenover de edelsten van zijn geslacht. De Calvinist heeft meer dan stijlversiering; hij heeft stijl. Dat hij er maar één heeft, dat noemen ze „atroef“. Maar wie hem veroverde, die komt tot een mystiek, klaarder en schooner dan de Romantiek beluisterde, toen zij in het kerkportaal van Rome stiekum haar missen hoorde celebreren.

K. S.

PERS-SCHOUW.

De duivel in het bijgeloof.

In het „Algemeen Handelsblad“ schrijft T. Pluim, dat men in de middeleeuwen aan een persoonlijk duivel geloofde. Dat in de 20e eeuw er duizenden ook nog aan gelooven, is ons allen bekend. Ook, dat degenen, die in dit opzicht nog het geloof van de middeleeuwen bewaard hebben, in het algemeen met het bijgeloof van den modernen mensch der 20e eeuw niets te doen hebben. Intusschen gloriëert laatstgenoemde over zijn wijsheid, die boven de Middeleeuwen uitgroeid is, terwijl hij allerlei bijgeloof heeft aangenomen. In het artikel zelf (15 Dec. Av.bl.) lezen we over het bijgeloof met betrekking tot den duivel:

De duivel verschijnt iemand gewoonlijk in een stormachtigen avond op een eenzamen weg. (Waarlijk! gegevens genoeg om met een weinig fantasie allerlei dingen te zien.) Meestal neemt hij de gedaante van een zwarten hond aan, die met een rammelende ketting of met een licht voor of langs den laten wandelaar heenloopt. (Zulk een verschijning had nog onlangs onder Soest plaats, zooals iemand, die „anders nooit aan die dingen geloofde“, nu zelf gezien had; de man kwam mij vragen wat het kon zijn. De hond was hier door een licht voorafgegaan.)

Twee boerenjongens, die op een winteravond uit ons dorp weer naar huis (dus naar buiten) zouden gaan, hoorden ook een gerammel; meer dood dan levend kwamen zij naar het dorp bij hun oom terugloopen en veroorzaakten niet weinig ontsteltenis. Twee kaerels, die „veur den duivel nog niet bang waren“, brachten ze thuis, natuurlijk zonder iets te zien; maar nog lang stond die plek (het was bij een brug over de Lunterse beek) in een kwaad gerucht en werd door menig een ten koste van een langen omweg vermeden. Op sommige plaatsen verschijnt 's avonds geregeld zulk een hond, die de goet gemeente niet weinig in het nauw brengt. Bij Baarn komt elken winteravond van den Lazarusberg, op Soesdijk, om tien uur een dergelijk dier te voorschijn, dat langs de Praamgracht holt en dan in de Eem verdwijnt; het is de beruchte „tenuurs-hond“.

Soms gebeurt het, dat de duivel achter iemand aanloopt en ten laatste op zijn schouder springt, om zich zoo een eindweegs te laten dragen. De ongelukkige, wien dit overkomt, voelt dan een last als lood, dien hij niet kan afwerpen. Menigeen heeft zich door den schrik een doodelijke ziekte op den hals gehaald. Zekere vrouw vertelde mij, dat zoo iets een van haar schoolvriendinnen was overkomen. Op een stormachtigen herfstavond was haar kennis van de naaivrouw alleen naar huis, buiten het dorp, gegaan. Na een kwartier loopen had het meisje op een plaats, die algemeen gevreesd werd, iets in de struiken gehoord en het op een loopen gezet. Doch toevergeefs — senaklups was er iets zoo zwaar als lood haar op den schouder gesprongen, — de duivel natuurlijk, — en had haar eerst kort bij haar woning verlaten. Het kind kwam badende in het zweet en hijgende naar den adem thuis. Met moeite kon zij haar wedervaren vertellen; zij viel in een hevige ziekte. Eveneens heb ik meermalen hooren vertellen, dat de duivel op een wagen springt en zich zoo zwaar maakt, dat het paard stil blijft staan en niet dan met de grootste moeite voort te krigen is.

Ook de nachtmerrie wordt in verband met den duivel gebracht; menschen, die veel er mee gekweld zijn, worden dan ook gewoonlijk met een geheim vrees het liefst ontweken. Het volgende voorbehoedmiddel tegen dit benauwend nachtbezoek moet probaat zijn: Men zette zijn klompen of schoenen zoo voor het bed, dat de linkerschoen rechts en de rechter links komen te staan. (Men noemt dat „krang“.) Sommige menschen hebben de macht te zeggen, wie in den afgeloopen nacht de nachtmerrie gehad heeft. Daartoe wikkelen zij een mes op een bijzondere wijze in een zwarten doek en spreken daarna de namen van verschillende personen uit; zoodra de rechte man genoemd wordt, komt het mes bloot te liggen.

Van het zich verkoopen aan den duivel

heb ik slechts één voorbeeld gehoord. Mij werd een boerenarbeider aangewezen, die zijn ziel aan den booze (den „kwaaien“) had overgeleverd. Hiervoor had hij een „duivelsgulden“ ontvangen, die, hoe vaak hij ook werd uitgegeven, steeds in gezelschap van een paar andere gulden in de beurs van het slachtoffer terugkeerde. De man zag er eenigszins vreemd uit, evenals iemand, die krankzinnig is. Werkelijk leed hij van tijd tot tijd aan vagen van waanzin, doch hij was dan volgens het volksgeloof in strijd met den duivel, waarvan hij zich berouwvol, maar vruchteloos, wilde losmaken. In zulke oogenblikken hoorde men in zijn woning — hij was vrijgezel — een leven als een oordeel en kon hij verscheidene dagen daarna niet werken. Hij werd als een paria geschuwd, en slechts één boer had den moed hem in zijn heldere oogenblikken in dienst te nemen.

Andere personen verkoopen zich wel niet rechtstreeks aan den duivel, maar zijn hem toch niet vreemd: zij hebben de zwarte kunst van hem geleerd. Wie deze wetenschap machtig is, gaat het steeds voor den wind: zijn koeien geven veel melk, zijn oogst is altijd even rijk, zijn vee sterft nooit; in het kort: hij is gezegend boven ieder ander. Ja nog meer: — hij kan zelfs zijn buurman schade toebrengen, door bijv. al den hagel op diens land te laten vallen, of sterker nog: door de honingdragende bijen van zijn buurman naar zijn eigen korven te lokken.

Als men den duivel ziet verschijnen, kan men hem verdrijven door een tekst uit den Bijbel op te zeggen.

Het geloof aan den duivel is het beste medicijn tegen het bijgeloof omtrent den duivel. Slechts, waar het dogma tot zwijgen gebracht werd, kwam het bijgeloof een karikatuur van het geloof maken.

„De Telegraaf“ aan het woord.

De kerkelijke medewerker — gelijk het heet — van „De Telegraaf“ schrijft in het blad o.m.:

Edmond Vermeil heeft in de „Intransigeant“ een enquête ingesteld naar het Protestantisme in Europa. Hij verdeelt Europa in twee groote machts-sferen, namelijk van het Calvinisme en van de Lutherische hervorming. Het Calvinisme zou dan gezocht moeten worden in Frankrijk en Engeland (speciaal Schotland), terwijl Duitschland en de Scandinavische landen meer in het bijzonder het vaderland zouden zijn van de Lutherische kerk. Daar tusschen in liggen Nederland, België, Elzas-Lotharingen en Zwitserland, waar deze beide hervormde stroomingen haar invloed hebben laten gelden en waar deze daardoor tot conflicten en worsteling hebben aanleiding gegeven.

Volgens den schrijver concentreert zich het ware Calvinisme in ons land hoofdzakelijk in de Gereformeerde Kerken, die volgens hem als hoogste doel hebben de praedestinatieleer te herstellen. Hierin ziet hij ook den oorsprong van de anti-revolutionaire partij. Hij zegt als slotsom van zijn beschouwing: het Hollandsche Calvinisme is uiterst conservatief. Zijn kerken beperken zich tot een zuiver kerkelijke werkzaamheid. Zij richten zich niet als in andere landen op de sociale problemen en schijnen in het geheel niet te beantwoorden aan de eischen van de moderne samenleving. Ook trekken zij zich terug voor twee machten die haar bedreigen: de Duitse invloeden en het Katholicisme.

Men ziet, dat de schrijver geen fraai beeld teekent van het Nederlandsche Protestantisme. Degene die hem heeft ingelicht schijnt geen vriend van de Gereformeerde Kerken te zijn. Over het gevaar, dat het Nederlandsche Protestantisme bedreigt van het Katholicisme, kan verschillend worden geoordeeld en wordt ook door de Protestanten zeer verschillend geoordeeld, maar dat Duitse invloeden ons Protestantisme bedreigen, moet dit Fransche blad ons eerst leeren, daar ik een dergelijken invloed nog nergens heb opgemerkt.

De schrijver heeft nog niet veel opgemerkt, of neen, nog in het geheel niet opgemerkt, dat duitse invloeden het protestantisme in Nederland bedreigen. Indien „bedreigen“ kan beteekenen: een invloed ten kwade kunnen gaan aanwenden, en dat reeds waarschijnlijk maken, — dan kunnen we ons over zijn opmeking alleen maar verbazen. Trouwens, wat de fransche auteur zelf zegt, is ook vreemd genoeg.

Apocriefe kindheidsverhalen.

Indertijd heb ik in de rubriek „Populair-wetenschappelijke schetsen“ enkele artikelen gegeven, meer populair dan wetenschappelijk natuurlijk, over „apocriefe kerstgedachten“, het was juist een jaar geleden, ook tegen kerstfeest. Het zal niet weinige lezers interesseeren, wat dr Bouma in „Ger. Kbl. v. Dr. en Ov.“ schrijft over hetzelfde onderwerp, te lezen. Ik ga voorbij wat hij over de geboorteverhalen zegt; maar geef een gedeelte uit de apocriefe kindheidsberichten:

Na den terugkeer uit Egypte woonden ze samen in Galilea. Reeds toen verrichtte het kind Jezus allerlei wonderen. Op Sabbat speelde hij met zijn makkertjes en maakte musschen van klei. Door de Joden werd Jozef berispt, omdat het kind op Sabbat werk deed. Maar toen klapte het kind Jezus in zijn handen — en al de musschen werden levend en vlogen weg. De wonderen, die Hij deed, waren echter geheel anders, dan de Evangelien ons vermelden. Daar zijn het bijna altijd genezingswonderen of andere reddingswonderen. Maar de wonderen, die hier van Jezus worden verhaald zijn strafwonderen van een boos kind met een zondig hart, die zijn macht gebruikt om zijn woede te koelen aan zijn makkertjes. Een daarvan vernielde knutselwerk, dat Jezus uit klei had gemaakt. Uit boosheid toonde Jezus tegen zijn speelmakertje en zeide: „Wee u, kind des doods, zoon des Satans“. En terstond is degeen, die het gedaan had, gestorven. Toen echter een huiselijke scène hiervan het gevolg was, en omdat de vierjarige Jezus zijn moeder geen verdriet wilde doen, zei Hij tegen den doode: „Sta op, zoon der boosheid, want gij zijt niet waardig, in te gaan in de rust Mijns Vaders, wijl gij vernield hebt de werken, welke Ik vervaardigd had“. En toen stond het gestorven knaapje weer op.